

چالش‌های اقتصادی - اجتماعی جوانان و ایده‌آل‌های خانواده

(مطالعه موردی افراد ۲۹-۱۵ ساله شهر سنندج)*

حسین محمدزاده^۱

سعید خانی^۲

چکیده

جوانان ایران هم‌اکنون حدود یک سوم از کل جمعیت را تشکیل می‌دهند. ایده‌آل‌ها و رفتارهای جمعیتی این بخش از جمعیت، نقش مهمی در پدیده‌ها و نهایتاً معادلات جمعیتی جامعه دارد. مطالعه حاضر، برخی از چالش‌های اقتصادی- اجتماعی و دلالت‌های آن برای ایده‌آل‌های ازدواج و فرزندآوری را در میان جوانان شهر سنندج بررسی کرده است. داده‌های تحقیق منبث از پیمایشی است که با تکنیک پرسشنامه و منطبق با سؤالات سازمان ملی جوانان در مورد ارزش‌ها و نگرش‌های این قشر در زمستان ۱۳۹۲ و از ۲۴۰ نفر جوان ۲۹-۱۵ ساله جمع‌آوری شده است. تحلیل اطلاعات مرتبط با موضوع گویای این است که اشتغال، مسائل مالی- اقتصادی، تحصیلات، ازدواج و فقدان چشم‌انداز روشن درباره آینده به ترتیب از مهمترین چالش‌های جوانان حوزه مورد مطالعه به شمار می‌رود. البته، این چالش‌ها برحسب زمینه‌های جمعیتی افراد متفاوت بوده و بر ایده‌آل‌های ازدواج و فرزندآوری آنان نیز اثرگذار می‌باشند. همچنین، جوانان اهمیت زیادی برای دولتمداران حل مسائل خود قائل شده و در این راستا، پیشنهاد شده است که دولت و سایر سازمان‌های دخیل در امور جوانان به صورت مبرمدر رفع مسائل و توجه و اهتمام بیشتر به این قشر عظیم و نیروی ارزشمند جامعه گام بردارند.

کلید واژه: جوانان، چالش‌های اقتصادی- اجتماعی، ایده‌آل‌های ازدواج، ایده‌آل‌های فرزندآوری، سنندج.

* تاریخ وصول: ۱۳۹۳/۹/۵ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۵/۲۹

۱- گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه پیام نور، کردستان، ایران H.mohammadz11@gmail.com

۲- گروه جمعیت‌شناسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران saeedkhani@ut.ac.ir

۱- مقدمه و بیان مسأله

جوان مفهومی جمعیت‌شناختی است که هم دارای ابعاد زیستی و هم جنبه‌های جامعه‌شناختی است. این مفهوم راجع به یک گروه سنی است که در بین کودکی و بزرگسالی قرار دارد. اما از نظر جامعه‌شناختی نه یک گروه، بلکه یک مقوله یا رده است و ممکن است شامل چندین گروه باشد (آتال^۱، ۲۰۰۵: ۱۰). از نظر مفهومی، تقریباً توافق و اجماعی کلی در ارتباط با جوان و جوانی وجود ندارد. برخی، جوانی را دوره‌ای در زندگی هر فرد دانسته‌اند که با بلوغ جسمی در حدود ۱۳ سالگی شروع می‌شود و در عین اینکه آن را مفهومی زیست‌شناختی دانسته‌اند، معتقدند که دوره‌ای اجتماعی و فرهنگی نیز هست، زیرا فرد شرایط لازم برای کنش مستقل در تمام عرصه‌های زندگی را کسب می‌کند (شفرز، ۱۳۸۳: ۲۴). برخی دیگر معتقدند که جوانان به عنوان یک نماد فرهنگی، یک گروه جمعیتی، یک مقوله سنی و یا در قالب عرضه تعاریفی استاندارد (مثلاً افراد واقع در محدوده سنی ۱۵ تا ۲۵ سالگی) تعریف و مفهوم‌سازی می‌شوند (ذکائی، ۱۳۸۶: ۲۱). به اعتقاد مارگارت مید انسان‌شناس آمریکایی، دوره جوانی را می‌توان «دوره-اگر-آیا» تعریف کرد، دوره‌ای که با دو ویژگی خاص مشخص می‌شود؛ انتظارات گسترده از یک‌سو و ناکامی‌های عمیق از سوی دیگر. دوره‌ای که هنوز دست‌یابی‌های اقتصادی، اجتماعی و روانی کامل نشده‌اند (نقل از شفرز، ۱۳۸۳: ۲۴).

مشاهده می‌شود که جوان و جوانی، با توجه به خصوصیات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی جوامع مختلف تعریف و گروه‌های سنی متفاوتی را شامل می‌شود. اما در مطالعات کشورهای مختلف به منظور قابلیت مقایسه‌پذیری داده‌ها و درک یکسان از اقلام آماری و شاخص‌های مربوط به جوانان در سطوح بین‌المللی، افراد واقع در سنین ۱۵ تا ۲۴ ساله را جمعیت جوان محسوب می‌کنند (مرکز آمار ایران، ۱۳۷۵). سازمان ملل متحد نیز، جوانان را مرکب از افراد واقع در گستره ۱۵ تا ۲۴ سالگی تعریف کرده است (آسوه و همکاران^۲، ۲۰۰۶: ۲۴).

در اینجا ما گستره سنی جوانان را اندکی وسیع‌تر از تعریف رایج در نظر گرفته و منظورمان از آنان، افراد واقع در رده سنی ۱۵-۲۹ سال است. از حدود ده سال گذشته به بعد، جوانان به طور موقت حجم وسیعی از جمعیت کشور را به خود اختصاص داده‌اند. کاهش مستمر باروری در دو دهه اخیر منجر به تغییرات بنیادی در توزیع سنی جمعیت ایران شده و موجب شده است که ساختار سنی جمعیت در بستر انتقال از جمعیتی جوان به جمعیتی سالخورده قرار بگیرد. چنین روندی منجر به تمرکز نسبت زیادی از

1. Atal

2. Aassve, et al

جمعیت ابتدا در سنین نوجوانی و سپس، جوانی در مقطع زمانی حاضر شده است. این افزایش موقت نسبت جمعیت جوان در مقایسه با کل جمعیت همان است که از آن با عنوان تورم جوانی^۱ (فتیحی، ۱۳۸۳: ۵۰۶) یاد می‌شود.

جدول شماره ۱: تحولات جمعیت جوان (افراد ۱۵-۲۹ ساله) در مقایسه با جمعیت کل به تفکیک منطقه طی سال‌های ۹۰-۱۳۶۵

منطقه	سرشماری	جمعیت کل (نفر)	جمعیت جوان(نفر)	متوسط رشد سالانه (درصد)	
				سهم جمعیت جوان از جمعیت کل (درصد)	جمعیت کل جمعیت جوان
کل کشور	۱۳۶۵	۴۹۴۴۵۰۱۰	۱۳۰۳۸۲۲۳	%۲۶.۴	-
	۱۳۷۵	۶۰۰۵۵۴۸۱	۱۷۰۴۶۶۸۳	%۲۸.۴	%۱.۹۶
	۱۳۸۵	۷۰۴۹۵۷۸۲	۲۴۹۶۳۱۳۵	%۳۵.۴	%۱.۶۲
	۱۳۹۰	۷۵۱۴۹۶۶۹	۲۳۶۹۴۱۹۴	%۳۱.۵	%۱.۲۹
استان کردستان	۱۳۶۵	۱۰۷۸۳۹۸	۲۶۱۵۲۳	%۲۴.۲	-
	۱۳۷۵	۱۳۴۶۳۸۳	۳۷۶۲۸۶	%۲۷.۹	%۳.۷۰
	۱۳۸۵	۱۴۴۰۱۵۶	۵۰۸۹۷۵	%۳۵.۳	%۰.۶۸
	۱۳۹۰	۱۴۹۳۶۴۵	۴۹۲۰۵۶	%۳۲.۹	%۰.۶۷
شهر سنندج	*۱۳۶۵	۲۳۱۷۸۹	۱۰۲۵۹۸	%۴۴.۳	-
	۱۳۷۵	۲۷۷۸۰۸	۱۰۴۲۵۴	%۳۷.۵	%۰.۱۶
	۱۳۸۵	۳۱۶۸۶۲	۱۱۷۱۱۹	%۳۷.۰	%۱.۱۷
	۱۳۹۰	۳۷۳۹۸۷	۱۲۷۸۸۷	%۳۴.۲	%۳.۳۷

* در سال ۱۳۶۵ شهرهای کامیاران، موحش و شویشه هم جزء سنندج به شمار می‌آمدند، بنابراین جمعیت گزارش شده برای این سال شامل جمعیت شهرهای سنندج، شویشه، کامیاران و موحش می‌باشد.
منابع: مرکز آمار ایران: - پردازش بر اساس اطلاعات سرشماری سال‌های ۱۳۶۵-۱۳۹۰ کل کشور و استان کردستان.
- گزیده نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰.
- سالنامه آماری کردستان ۱۳۹۰.

داده‌های جدول شماره ۱ نشان می‌دهد که سهم جمعیت جوان از جمعیت کل و درصد سالیانه رشد آن هم در کشور و هم در استان کردستان تا سال ۱۳۸۵ روند افزایشی داشته است، اما از آن سال به بعد کاهش یافته و با رشد منفی مواجه شده است. به هر ترتیب، سهم جمعیت جوان از کل جمعیت در کشور،

1. Youth Bulge

استان کردستان و شهر سنندج در سال ۱۳۸۵ بیش از دوره‌های دیگر می‌باشد و به وضوح حاکی از تورم جوانی در این دوره است. طبق شواهد این رقم بزرگ‌ترین نسبت ثبت شده در مقایسه با هر کشور دیگر است (صالحی اصفهانی و ایگل^۱، ۲۰۰۹).

در ارتباط با محیط مورد مطالعه، چند نکته مهم به چشم می‌خورد؛ اولاً، در تمام سال‌های سرشماریسهم جمعیت جوانان شهر سنندج از جمعیت کل بسیار بیشتر از ارقام متناظر برای استان و کشور می‌باشد. دوماً، در حالی که رشد جمعیت کل، در کشور و در استان سیر نزولی داشته است، در سنندج تا سال ۱۳۸۵ روند نزولی و سپس به شدت روند صعودی به خود گرفته است (حدود ۳.۴ درصد) که احتمالاً علاوه بر تأثیرپذیری از گشتاور جمعیت و حرکات زمانی، ناشی از حرکات مکانی و مهاجرت‌های روستا-شهری باشد. سوماً، برخلاف روند رشد جمعیت جوان کشور و استان کردستان که از سال ۱۳۸۵ به بعد به سمت منفی میل کرده است، رشد جمعیت جوان سنندج به‌ویژه در سال ۱۳۹۰، صعودی بوده است که این هم جریان‌های مهاجرتی جوانان به شهر را دور از ذهن نمی‌گرداند.

به طور خلاصه، نکته برجسته ارقام جدول این است که در ایران به طور کلی و در استان کردستان و شهر سنندج به طور خاص، حدود یک سوم از جمعیت را جوانان ۲۹-۱۵ ساله تشکیل می‌دهند. شواهد حاکی از آن است که این بخش عظیم از جمعیت ایران در مطالعات و در برنامه‌ریزی‌ها کمتر مورد توجه قرار گرفته و با چالش‌های اقتصادی و اجتماعی زیادی مواجه‌اند. «افزایش بیش از حد نسبت بیکاری جوانان به علت عرضه بالای نیروی کار و انعطاف‌ناپذیری بازار کار رسمی ایران و در نتیجه انتظار طولانی جوانان (به طور متوسط سه سال پس از اتمام تحصیلات دانشگاهی) برای کسب مشاغل عادی یا روی آوردن آنان به مشاغل پاره‌وقت و غیررسمی - مشاغلی که فاقد چشم‌اندازی درازمدت برای کمک به تشکیل خانواده و تکمیل دوره گذار به بزرگسالی است، افزایش بیکاری فارغ‌التحصیلان دانشگاهی، عدم تعادل در بازار ازدواج، طولانی‌تر شدن زمان زندگی مردان و زنان جوان با والدین خود که نه ناشی از تمایلات و رجحان والدین، بلکه ناشی از شرایط وخیم اقتصادی است.» (صالحی اصفهانی، ۲۰۱۰: ۱۰)، از جمله مهمترین این چالش‌هاست.

مطالعه حاضر نیز با هدف شناسایی بیشتر چالش‌های اقتصادی-اجتماعی رو در روی جوانان و در ارتباط قرار دادن این چالش‌ها با ایده‌ال‌های ازدواج و فرزندآوری در شهر سنندج به انجام رسیده است. بررسی حاضر از آنجا اهمیت می‌یابد که اولاً، می‌طلبد جوانان و مسائل آنها بیش از آنچه که هست مورد بررسی و توجه قرار گیرند، زیرا این گروه نه یک مسأله یا تهدید، بلکه یک عامل بالقوه و بخش مهمی از

پنجره جمعیتی^۱ برای توسعه اقتصادی-اجتماعی هر کشوری به شمار می‌روند و به قول آتال (۲۰۰۵: ۱۰) «سرمایه‌گذاری بر روی آنها به‌مثابه سرمایه‌گذاری بر روی آینده است». دوماً، شناخت مسائل رو در رو جوانان که به طور قطع ایده‌آل‌ها و رفتارهای جمعیتی آنها را به شیوه‌های مختلف تحت تأثیر قرار می‌دهد، راه‌های رفع این چالش‌ها را فراهم می‌کند. به‌ویژه باید اذعان کرد که در فضای گفتمان تغییر سیاست جمعیتی اخیر کشور، ایده‌آل‌ها و رفتارهای جمعیتی این بخش از جمعیت، می‌تواند نقش مهمی در پدیده‌ها و نهایتاً معادلات جمعیتی جامعه بازی کند.

در راستای هدف مطالعه، پاسخ به این سؤالات در مرکز توجه قرار دارد: مهمترین چالش‌های اقتصادی-اجتماعی جوانان حوزه مورد مطالعه کدامند؟، این چالش‌ها برحسب زمینه‌های جمعیتی افراد چه وضعیتی دارند؟ و تا چه حد بر ایده‌آل‌های ازدواج و فرزندآوری آنان اثرگذار می‌باشند؟ و نهایتاً، جوانان چه کسانی را و با چه میزان در حل مسائل خویش مورد خطاب قرار می‌دهند؟

۲- چارچوب نظری

غالب نظریه‌های مرتبط با جوانان در دوران جدید خوش‌بینانه نیست. تحقیقات انجام شده در کشورهای غربی عموماً نشانگر آسیب‌پذیری جوانان در بازار کار و تأثیرات نامطلوبی است که تأخیر در ورود به بازار کار بر حقوق و موقعیت شهروندی آنها بر جای می‌گذارد (وین و وایت^۲، ۱۹۹۷؛ فرلانگ و کارتمل^۳، ۱۹۹۷؛ گریفین^۴، ۱۹۹۳). این آسیب‌پذیری شکل‌گیری و حفظ هویت جوانان را با مسائلی روبه‌رو می‌سازد و گذار از وابستگی خانوادگی به بازار کار و استقلال اقتصادی را با مانع روبه‌رو می‌سازد. این چالش تداعی‌کننده اینواقعیت است که جوانان امروزی بالقوه آسیب‌پذیرند و مبنای این آسیب‌پذیری نه‌تنها به نیروهای ساختاری اجتماعی و شرایط واقعی‌ای که جوانان در معرض آن قرار گرفته‌اند مربوط می‌باشد، بلکه در بازآفرینی جوانی به‌عنوان یک مرحله زندگی نیز نهفته است.

بر طبق همان تحقیقات، استقلال‌طلبی اقتصادی یکی از مقوله‌های مهمی است که جوانان امروزی آن را عامل و تسهیل‌کننده گذار به بزرگسالی می‌دانند. بر طبق نتایج تحقیق ذکاکی (۱۳۸۶) در ایران، بسیاری از جوانان در مقایسه ذهنی وضعیت موجود و ساختار روابط خانوادگی و محیط اجتماعی خود با کشورهای غربی، شکاف بسیاری میان آنچه در شکل ایده‌آل باید در روابط خانوادگی وجود داشته باشد و آنچه در عمل در بسیاری از خانواده‌ها حاکم است، می‌یابند و آن را تا اندازه زیادی معلول استقلال اقتصادی

1. Demographic Window
2. Wyn and White
3. Furlong and Cartmel
4. Griffin

می‌دانند که تسهیل‌کننده جریان گذار به بزرگسالی و تقویت‌کننده اعتماد به نفس آنان است. اما به نظر می‌رسد که موانع ساختاری بیکاری و فرصت‌های محدود اشتغال، به طور صریح و ضمنی در تأخیر جریان استقلال‌یابی و شکل‌گیری هویت مستقل جوانان نقش داشته باشد.

یکی دیگر از عوامل گذار به بزرگسالی در دوران جدید، ورود به ازدواج و تشکیل خانواده است. حداقل در بین جوانان ایرانی تمایل به ازدواج و تشکیل خانواده جدی و در سطح بالایی قرار دارد، اما محدودیت‌های شغلی و اقتصادی و ناتوانی خانواده برای حمایت مادی عموماً نقشی بازدارنده دارد. البته این یک موضوع عمومی نیست و «انگیزه‌های جوانان برحسب پایگاه طبقاتی، جنسیت، محل زندگی و سطح تحصیلات متفاوت است.» (ذکائی، ۱۳۸۶: ۱۱۵-۱۱۴). تمام این مشکلات و حتی بیشتر از فراروی جوانان سندجی قرار دارد.

جوان و جوانی به عنوان یک گروه جمعیتی و دوره سنی اساساً محصول دوران جدید است. از دید جامعه‌شناسان، «جوانی در فضای مدرنیسم موقعیت ممتاز خود را به عنوان دوره واسطه کودکی و بزرگسالی از دست داده است. جهانی شدن و اهمیت یافتن نقش رسانه‌های جمعی در ترویج فرهنگ مصرف جوانی را به نگرش و تصویر ایده‌آلی بدل ساخته است که طیف زیادی از مخاطبان از گروه‌های سنی مختلف را به خود جذب می‌کند. امتداد این فرآیند که در فضای پسامدرن مفهوم‌سازی می‌شود، جوانان را در وضعیت ناپایداری قرار می‌دهد که خود ناگزیر از تأمین امنیت وجودی خویش می‌گردند» (ذکائی، ۱۳۸۶: ۴۴).

به طور خلاصه، دیدگاه‌های نظری جدید جوانان امروزی را در مواجهه با چالش‌های اقتصادی-اجتماعی زیادی می‌بینند. ضمن اینکه این دیدگاه‌ها معتقدند، دورنما و تصور جوانان از بازار کار و اشتغال و مواجهه با این چالش‌ها، بر انتظارات و مسیر زندگی شغلی، تحصیلی و خانوادگی آنها تأثیرگذار است. این مسیر علاوه بر اینکه بازنمای روایت جوانان از شرایط خودشان است، بلکه بیانگر ساختارها و فرآیندهای اجتماعی نیز هست. در این مسیر و در چارچوب محدودیت‌های موجود، جوانان به شیوه‌های مختلف تلاش می‌کنند که دنیای اجتماعی خود را درک کنند، اهداف خود در زندگی را معین و دنبال کنند، برای مبارزه بر سر کسب منابع بیشتر آماده شوند و ضمن پذیرش برخی از تغییرات تلاش می‌کنند عناصری از فرهنگ خود را که برای آن ارزش قائلند، حفظ کنند.

اگرچه توجه به جوانان سابقه‌ای طولانی در ادبیات کلاسیک علوم اجتماعی دارد، با این حال، نگاه به جوانی به عنوان یک مقوله اجتماعی - که برای آن محدوده سنی نیز در نظر گرفته می‌شود - را باید پدیده‌ای جدید دانست. برای فهم این مقوله اجتماعی و تحولات تاریخی آن دیدگاه‌های نظری مختلفی وجود دارد که در اینجا مجال پرداختن به آن نیست. اما وجود یک چارچوب نظری حتی در قالب مفاهیم و نوع

آرامانی وبری برای تفسیر مسأله ضروری است. در اینجا ما بایستی بر نظریه‌هایی متمرکز شویم که وضعیت کنش جوان را در شرایط جدید توضیح دهد.

برای توضیح کنش اجتماعی ما دو نوع نظریه داریم؛ نظریه‌های عام و خاص (ترنر^۱، ۱۹۹۱). نظریه‌های عام در واقع هر نوع کنش اجتماعی را توضیح می‌دهند و نظریه‌های خاص، کنش‌های خاص را. ما در این تحقیق بیشتر متوجه نظریه‌های عام هستیم؛ نظریه‌هایی که کنش افراد را در یک دیالکتیک ساختار-کارگزار توضیح می‌دهند. از جمله این نظریه‌ها می‌توان به نظریه گیدنز و بوردیو اشاره کرد. با توجه به مباحث گیدنز در زمینه جهانی شدن، نظریه او تا حدی راه‌گشاست. او کنش را ناشی از دو عامل کارگزار و ساخت می‌داند، عاملی فعال در چارچوبی ساختی که هم تواناساز و هم محدودکننده است. با توجه به نقش بازاندیشانه کارگزار در نظریه گیدنز، او قدرت انتخاب بیشتری برای فرد متصور است. اگر بپذیریم که کنش جوان در ساختاری شکل می‌گیرد که حداقل بخش ذهنی آن را ارتباطات در فضای جهانی شدن شکل می‌دهند لازم است به اختصار به این نظریه هم نگاهی بیافکنیم.

نظریه جهانی شدن بخشی از روند نوگرایی است که زمینه عینی آن را علم و تکنولوژی فراهم کرده است. در این روند مسائل و روابط اجتماعی فشرده و به هم نزدیک می‌شوند. روابطی که موقعیت‌های مکانی دور از هم را چنان با هم پیوند می‌دهد که هر رویداد محلی تحت تأثیر رویدادهایی قرار می‌گیرد که کیلومترها با آن فاصله دارد و برعکس (گیدنز، ۱۳۸۰: ۷۷). جهانی شدن هم تهدید و هم فرصت است. هم تواناساز و هم محدودکننده است. جهانی شدن در عین تقویت فردگرایی، کاهش‌دهنده امنیت است به همین خاطر، یک از جامعه مخاطره‌آمیز^۲ صحبت می‌کند. فردگرایی فزاینده، نگرش منفی نسبت به جهان و آینده، احساس ترس و خطر، ناامنی اقتصادی و اجتماعی، یأس و ناامیدی نسبت به دورنمای اقتصادی خود، عدم اطمینان و کمتر قابل پیش‌بینی بودن آینده، ریسک و خطرپذیری، وسواس در انتخاب‌ها و برقراری ارتباط به شیوه‌های متفاوت از جمله جلوه‌هایی است که جوانان امروزی به تجربه آن پرداخته و یا در آستانه تجربه آن هستند (ویلیس^۳، ۱۹۹۰؛ بک^۴، ۱۹۹۲؛ لاش و یوری^۵، ۱۹۸۷؛ باومن^۶، ۲۰۰۰).

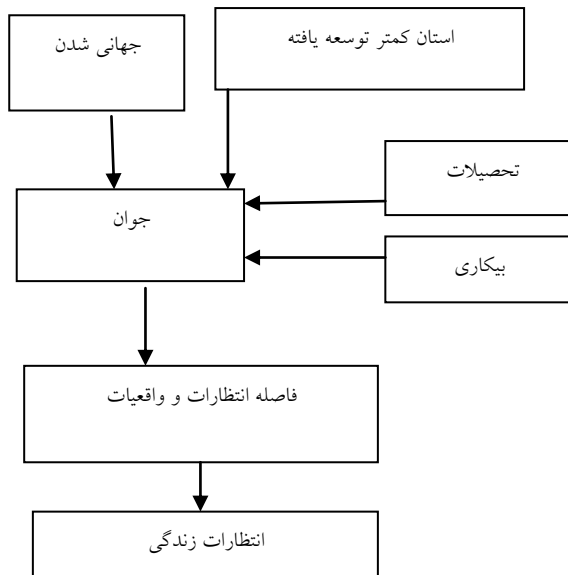
یکی دیگر از نظریه‌هایی که برای تصمیم‌گیری در کنش‌های جمعی مورد نظر است، نظریه احساس محرومیت نسبی است. این نظریه هر چند ریشه در روانشناسی و روانشناسی اجتماعی دارد و غالباً برای کنش‌های جمعی و اعتراضی مورد استفاده قرار می‌گیرد، اما مفاهیم آن در این تحقیق برای ما راه‌گشاست.

1. Turner
2. Risk society
3. Willis
4. Beck
5. Lash and Urry
6. Bauman

این تحقیق بر این نکته تأکید دارد که هماهنگی میان انتظارات و واقعیات بر کنش هم‌نوا یا اعتراضی تأثیرگذار است.

امروزه جوانان بیشترین استفاده‌کنندگان از وسایل ارتباطی مثل ماهواره، موبایل و اینترنت هستند. آنها در هر جای کره خاکی باشند کنش‌های‌شان تحت تأثیر این فرآیندها قرار می‌گیرد. جوانان سنندج در یکی از استان‌های کشور ساکن هستند که به‌زعم تحقیقات متعدد جزو استان‌های کمتر توسعه‌یافته کشور است (صالحی امیری، ۱۳۸۵؛ مقصدی، ۱۳۸۰؛ محمدزاده، ۱۳۹۰). از آنجا که هیچ‌کدام از نظریه‌های فوق بیان‌کننده موقعیت و روند تصمیم‌گیری جامعه مورد مطالعه ما نیستند، هم‌اکنون مدل نظری تحقیق را ترسیم خواهیم کرد که وضعیت کنش جوان را در یک موقعیت خاص تاریخی توضیح می‌دهد. این چارچوب هرچند نمی‌تواند بی‌نقد باشد اما توضیح‌دهنده بوده و ارتباط مفاهیم آن پارادوکسیکال نیست.

شکل شماره ۱: مکانیسم عوامل تعیین‌کننده وضعیت کنش جوان

ما در یک موقعیت خاص تاریخی با خیل عظیمی از جوانان مواجه هستیم که غالباً تحصیل‌کرده هستند. آنها در سنینی قرار دارند که جامعه از آنها انتظار دارد شغلی پیدا کنند و ازدواج کنند و ادامه زندگی را پی بگیرند. آگاهی آنها هم از طریق تحصیل و هم ارتباطات افزایش یافته است. بنابراین انتظارات آنها

افزایش یافته است، اما واقعیت به گونه دیگری است. جامعه دچار تورم و بیکاری است. میزان این بیکاری در استان بیشتر است. آنها بایستی در یک ساختار محدود تصمیم به عمل بگیرند. انتخاب آنها بسیار محدود است. یکی ماندن و قبول وضعیت موجود و دیگری مهاجرت به داخل یا خارج که در هر دو حالت مشکل آفرین و استرس‌زا است.

۳- روش‌شناسی

۳-۱- روش و تکنیک گردآوری داده‌ها

این تحقیق جزء مطالعات کمی است و با رویکردی توصیفی-تحلیلی و به روش پیمایشی در نیمه دوم زمستان ۱۳۹۲ انجام گرفته است. تکنیک گردآوری داده‌ها، پرسشنامه‌ای با سؤالات بسته و مشخص بود که منطبق با برخی از سؤالات پرسشنامه پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های جوانان در سال ۱۳۸۹ طراحی شد.

۳-۲- جمعیت آماری و حجم نمونه

جمعیت آماری تحقیق شامل کلیه جوانان ۲۹-۱۵ ساله ساکن در شهر سنندج است که مطابق با نتایج سرشماری سال ۱۳۹۰ تعداد آنها ۱۲۷۸۸۷ نفر در نظر گرفته شده است. با توجه به جمعیت آماری و با استفاده از فرمول کوکران حجم نمونه، ۳۳۰ نفر برآورد گردید.

۳-۳- روش انتخاب نمونه‌ها

برای انتخاب نمونه‌ها از روش‌های نمونه‌گیری خوشه‌ای یک مرحله‌ای، تصادفی ساده، طبقه‌ای نامتناسب و تصادفی سیستماتیک استفاده شده است. بدین ترتیب که ابتدا با در نظر گرفتن بلوک‌های آماری به عنوان خوشه، در نقاط مختلف شهر سنندج ۳۳ بلوک به شکل تصادفی ساده انتخاب شد. سپس، به هر بلوک آماری ۱۰ نمونه اختصاص یافت. نهایتاً، به پرسشگران آموزش داده شد که پس از مراجعه به بلوک‌های انتخاب شده در شمال غربی محدوده تعیین شده قرار گرفته و با حرکت به سمت شرق دور بلوک را ببینند. همچنین گوشزد شد که با مراجعه به اولین واحد مسکونی و انتخاب اولین فرد پاسخگو، پنج واحد مسکونی را جا گذاشته و با مراجعه به واحد مسکونی ششم دومین فرد پاسخگو انتخاب شود. تأکید شد که این برنامه تا انتخاب نفر دهم در هر بلوک تکرار گردد و در صورت اتمام بلوک و کامل نشدن یا همکاری نکردن یا عدم حضور افراد در خانوار، از بلوک‌های مجاور استفاده شود. همچنین، این نکات هم به پرسشگران خاطر نشان شد که اولاً، سن پاسخگویان انتخابی باید حتماً بین ۱۵ تا ۲۹ سال، یعنی متولدین سال‌های ۱۳۶۳ تا ۱۳۷۷ باشند. دوماً، در هر بلوک بایستی نسبت دو جنس انتخابی برابر، یعنی هر کدام ۵ نفر باشند. لازم بذکر است که پرسشگری تحقیق توسط سه تن از دانشجویان مجرب رشته

علوم اجتماعی شاغل به تحصیل در دانشگاه پیام نور سنندج و با نظارت نگارنده اول مقاله به انجام رسیده است. از کل پرسشنامه‌های توزیع شده (۳۳۰ پرسشنامه)، ۲۶۴ پرسشنامه برگردانده شد و پس از بررسی و پردازش، نهایتاً تعداد ۲۴۰ پرسشنامه قابلیت تجزیه و تحلیل داشته و در نرم افزار SPSS نسخه ۱۸ تحلیل شدند. بدین ترتیب، درصد مشارکت پاسخگویان در تحقیق هم حدود ۷۳ درصد بوده است.

۴- یافته‌ها

اولین بخش از یافته‌ها به ویژگی‌های جمعیتی جوانان مشارکت‌کننده در تحقیق اختصاص یافته است. جدول شماره ۲ ویژگی‌های جمعیتی افراد مورد مطالعه را به صورت عددی و درصدی نشان می‌دهد. با توجه به اینکه تعداد و نسبت پاسخگویان بر حسب جنس برابر (۱۲۰ نفر مرد، ۱۲۰ نفر زن) بوده است، از گزارش و توصیف آن در جدول خودداری شده است.

میانگین سنی جوانان مورد مطالعه ۲۵.۵ سال بوده است. به لحاظ رده سنی حدود ۳۹ درصد از پاسخگویان در فاصله ۲۹-۲۵ سال، حدود ۳۱.۵ درصد در رده سنی ۱۹-۱۵ و حدود ۲۹.۵ درصد در رده سنی ۲۴-۲۰ سال قرار داشته‌اند.

۷۷.۵ درصد از جوانان مورد مطالعه مجرد، حدود ۲۱ درصد متأهل و بقیه سایر وضعیت‌های زناشویی را داشته‌اند. این یافته حاکی از افزایش سن ازدواج و به عبارت دیگر، تأخیر ازدواج جوانان در شهر سنندج، همسو با سایر نقاط کشور است.

حدود ۸۹.۵ درصد از افراد پاسخگو، خود را مسلمان و پیرو اهل تسنن، و حدود ۹.۵ درصد خود را مسلمان و پیرو اهل تشیع دانسته‌اند. حدود ۱ درصد باقیمانده سایر ادیان و مذاهب را دارا بوده‌اند.

بیش از ۹۳ درصد از جوانان مورد مطالعه زبان مادری خود را کُردی، و حدود ۷ درصد باقیمانده زبان مادری خود را سایر زبان‌ها (فارسی، آذری و ...) بیان کرده‌اند.

بیشترین جوانان پاسخگو، تحصیلات خود را دیپلم (حدود ۵۱ درصد) و فوق دیپلم (۳۲ درصد) ذکر کرده‌اند. ۱۷ درصد باقیمانده دارای سایر سطوح تحصیلی بوده‌اند.

بر حسب وضع فعالیت، بیشترین جوانان پاسخگو دانشجو (۳۵ درصد) یا دانش آموز (حدود ۲۰.۵ درصد) و در مرتبه بعد بیکار (۲۷.۵ درصد) بوده‌اند. ۱۷ درصد باقیمانده دارای سایر وضعیت‌های فعالیت بوده‌اند. با توجه به درصد بالای بیکاری و به عبارت دیگر، نسبت پایین اشتغال جوانان مورد مطالعه (۱۲.۵ درصد)، می‌توان به دوره‌های طولانی ماندن جوانان در تحصیلات و یا دوره‌های طولانی آنها در انتظار برای رسیدن به شغل در این منطقه، همانند سایر مناطق کشور اذعان کرد.

جدول شماره ۲: توزیع عددی و درصدی ویژگی‌های جمعیتی جوانان مشارکت‌کننده در تحقیق

درصد	فراوانی	ویژگی‌های جمعیتی	
		۱۹-۱۵ سال	سن
٪۳۱.۷	۷۶	۲۴-۲۰ سال	
٪۲۹.۶	۷۱	۲۹-۲۵ سال	
٪۳۸.۸	۹۳		
		مجرد	وضعیت تأهل
٪۷۷.۵	۱۸۶	متأهل	
٪۲۰.۸	۵۰	مطلقه	
٪۰.۴	۱	بی‌پاسخ	
٪۱.۲	۳		
		مسلمان شیعه	دین
٪۹.۶	۲۳	مسلمان سنی	
٪۸۹.۶	۲۱۵	سایر	
٪۰.۸	۲		
		فارسی	زبان مادری
٪۴.۲	۱۰	آذری	
٪۱.۳	۳	کردی	
٪۹۳.۳	۲۲۴	لری	
٪۰.۴	۱	لکی	
٪۰.۸	۲		
		ابتدایی	سطح تحصیلات
٪۰.۸	۲	راهنمایی	
٪۷.۱	۱۷	دیپلم	
٪۵۰.۸	۱۲۲	فوق دیپلم	
٪۳۲.۱	۷۷	لیسانس	
٪۷.۵	۱۸	فوق لیسانس	
٪۱.۷	۴		
		دانش آموز	وضع فعالیت
٪۲۰.۴	۴۹	دانشجو	
٪۳۵.۰	۸۴	سرباز	
٪۱.۷	۴	بیکار	
٪۲۷.۵	۶۶	شاغل	
٪۱۲.۵	۳۰	خانه‌دار	
٪۲.۹	۷		
٪۱۰۰.۰	۲۴۰	جمع	

در بخش دوم یافته‌ها، به توصیف و تحلیل دیدگاه جوانان مورد مطالعه در ارتباط با پاره‌ای از چالش‌های اقتصادی-اجتماعی رو در روی آنها می‌پردازیم. در جدول شماره ۳، این نتایج نشان داده شده است. اولین بخش از اطلاعات جدول گویای آن است که بیشترین نگرانی جوانان مورد مطالعه در حال حاضر مربوط به نداشتن اشتغال مناسب (۳۲ درصد)، مسائل مالی-اقتصادی (حدود ۲۸.۵ درصد) و مشکلات مربوط به تحصیل و قبولی در کنکور (۱۳ درصد) است. در مراتب بعد، ازدواج، نبودن چشم‌انداز روشن و ثبات برای برنامه‌ریزی آینده و ... به عنوان مواردی مطرح شده‌اند که برای جوانان باعث نگرانی هستند.

به طور خلاصه، می‌توان گفت که اشتغال، فقدان استقلال اقتصادی، مشکلات تحصیلی و ازدواج از مهمترین چالش‌های اقتصادی-اجتماعی جوانان شهر سنندج به شمار می‌روند. وضعیتی که بر جوانان سایر نقاط کشور هم سایه انداخته است. سایر نتایج جدول تصدیقی بر مدعای فوق است.

در سؤالی که در مورد معیار زندگی موفق از دید جوانان پرسیده شد، حدود ۴۳ درصد از پاسخگویان به داشتن موقعیت اجتماعی و منصب شغلی بالا و حدود ۱۸ درصد به برخورداری از درآمد بالا اشاره کرده‌اند. در سؤال دیگری از افراد مورد مطالعه درباره علت مهاجرت برخی از جوانان به خارج از کشور پرسیده شد. در پاسخ به این سؤال، ۴۶.۷ درصد از پاسخگویان علت مهاجرت را دست‌یابی به رفاه، امنیت و آینده بهتر و ۲۱.۳ درصد علت را اشتغال دانسته‌اند.

بخش پایانی جدول شماره ۳ هم نتایج جالب توجهی را پیش‌روی ما می‌گذارد. همان‌طور که مشاهده می‌گردد، بیش از ۸۲ درصد از پاسخگویان با این جمله موافق یا کاملاً موافق بوده‌اند که «امروزه پیدا کردن کار تنها با سفارش و پارتی امکان‌پذیر است». در سوی دیگر، نسبت کمتری از افراد با این جمله موافق یا کاملاً موافق بوده‌اند که «مهارت و بلد بودن یک کار، عامل اصلی پیدا کردن شغل در جامعه است» (حدود ۳۸ درصد) و نسبت بیشتری از آنان در حد وسط یا جهت مخالف قرار گرفته‌اند. همچنین، حدود ۷۳.۵ درصد از پاسخگویان با این جمله موافق یا کاملاً موافق بوده‌اند که «با این تورم امیدی به خانه‌دار شدن ندارم». نهایتاً، حدود ۷۶ درصد از پاسخگویان با این جمله موافق یا کاملاً موافق بوده‌اند که «مشکل مسکن جوانان از طریق اشتغال قابل حل است». این نتایج، به طور ضمنی نتایج قبلی را تأیید می‌کنند.

جدول شماره ۳: توزیع عددی و درصدی دیدگاه جوانان مشارکت‌کننده در تحقیق در ارتباط با برخی از چالش‌های

اقتصادی-اجتماعی رو در روی آنها

سؤال	پاسخ‌ها	فراوانی	درصد			
بیشترین نگرانی شما در حال حاضر کدام مورد است؟	اشتغال مناسب	۷۷	۳۲.۱٪			
	مسائل مالی-اقتصادی	۶۸	۲۸.۳٪			
	مسائل خانوادگی	۵	۲.۱٪			
	تحصیل و قبولی در کنکور	۳۱	۱۲.۹٪			
	ازدواج	۱۴	۵.۸٪			
	مشکلات جسمانی و سلامتی	۱	۰.۴٪			
	مشکلات روحی و رفتاری	۷	۲.۹٪			
	نبودن چشم‌انداز روشن و ثبات برای برنامه‌ریزی آینده	۱۳	۵.۴٪			
	سایر	۱۷	۷.۱٪			
	مشکل خاصی ندارم	۷	۲.۹٪			
از نظر شما کدام یک از موارد بیانگر یک زندگی موفق است؟	داشتن همسر زیبا	۱۵	۶.۳٪			
	برخورداری از درآمد بالا	۴۳	۱۷.۹٪			
	داشتن موقعیت اجتماعی و منصب شغلی بالا	۱۰۳	۴۲.۹٪			
	داشتن خانواده و دوستان دلسوز و صمیمی	۶۷	۲۷.۹٪			
	سایر	۱۲	۵.۰٪			
به نظر شما چرا برخی از جوانان علاقمند هستند که به خارج از کشور مهاجرت کنند؟	دستیابی به رفاه، امنیت و آینده بهتر	۱۱۲	۴۶.۷٪			
	فرهنگ برتر	۱۳	۵.۴٪			
	اشتغال	۵۱	۲۱.۳٪			
	تحصیل	۱۵	۶.۳٪			
	آزادی	۳۹	۱۶.۳٪			
	سایر	۱۰	۴.۲٪			
سؤال و گویه‌ها	کاملاً موافق	موافق	بینابین	مخالف	کاملاً مخالف	
	۱. این روزها پیدا کردن کار تنها با سفارش و پارتی امکان‌پذیر است.	۱۳۸ (۵۷.۵٪)	۵۹ (۲۴.۶٪)	۳۰ (۱۲.۵٪)	۸ (۳.۳٪)	۵ (۲.۱٪)
	۲. مهارت و بلد بودن یک کار، عامل اصلی پیدا کردن شغل است.	۳۵ (۱۴.۶٪)	۵۶ (۲۳.۳٪)	۷۲ (۳۰٪)	۳۸ (۱۵.۸٪)	۳۹ (۱۶.۳٪)
	۳. با این تورم امیدی به خانه دار شدن ندارم.	۱۱۷ (۴۸.۸٪)	۵۹ (۲۴.۶٪)	۳۸ (۱۵.۸٪)	۱۷ (۷.۱٪)	۹ (۳.۸٪)
۴. مشکل مسکن جوانان از طریق اشتغال قابل حل است.	۱۱۳ (۴۷.۱٪)	۶۹ (۲۸.۸٪)	۴۱ (۱۷.۱٪)	۱۲ (۵٪)	۵ (۲.۱٪)	

یکی از اهداف این مطالعه، بررسی تفاوت یا عدم تفاوت چالش‌های اقتصادی-اجتماعی جوانان بر حسب زمینه‌های جمعیتی آنان بوده است. با توجه به اینکه سؤال اول جدول شماره ۳، مستقیماً در مورد مهمترین مشکل و نگرانی جوانان پرسیده است، این سؤال را به عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته و تفاوت یا عدم تفاوت در آن را بر حسب ویژگی‌های جمعیتی پاسخگویان از نظر آماری بررسی کردیم (نتایج آماری در اینجا نشان داده نشده است). به طور خلاصه نتایج حاصل از آزمون آماری خی دو حاکی از آن بود که اولاً، مشکل و نگرانی جوانان بر حسب سن، وضعیت تأهل، تعلق دینی و وضع فعالیت آنها متفاوت و معنی‌دار است، اما بر حسب جنسیت، زبان مادری و سطح تحصیلات معنی‌دار نیست. دوماً، در میان جوانان سایر مقوله‌های جمعیتی سه نگرانی مرتبط با داشتن اشتغال مناسب، مسائل مالی-اقتصادی و تحصیل و قبولی در کنکور برجسته بوده است، اما عامل تفاوت‌های معنی‌دار در ویژگی‌های یاد شده بدین شرح بود:

در میان جوانان ۱۹-۱۵ ساله تحصیل و قبولی در کنکور، در میان جوانان ۲۴-۲۰ ساله ازدواج و در میان جوانان ۲۹-۲۵ ساله نبود چشم‌انداز روشن و ثبات برای برنامه‌ریزی آینده عامل تفاوت معنی‌دار رده‌های سنی بوده است. در میان جوانان مجرد تحصیل و قبولی در کنکور و ازدواج و در میان جوانان متأهل نبود چشم‌انداز روشن و ثبات برای برنامه‌ریزی آینده عامل تفاوت در وضعیت تأهل جوانان بوده است. در میان جوانان اهل تسنن نبود چشم‌انداز روشن و ثبات برای برنامه‌ریزی آینده و در میان جوانان اهل تشیع ازدواج عامل اختلاف معنی‌دار بر حسب تعلق دینی بوده است. نهایتاً بر حسب وضع فعالیت، در میان دانش‌آموزان تحصیل و قبولی در کنکور، در میان دانشجویان ازدواج، در میان جوانان سرباز برخوردار از اشتغال مناسب، در میان جوانان بیکار ازدواج و نبود چشم‌انداز روشن و ثبات برای برنامه‌ریزی آینده، در میان جوانان شاغل سایر مشکلات، در میان جوانان خانه‌دار مسائل مالی-اقتصادی عامل تفاوت بوده است.

یکی دیگر از اهداف مطالعه، بررسی تأثیر چالش‌های اقتصادی-اجتماعی جوانان بر ایده‌آل‌های ازدواج و فرزندآوری آنان بوده است. سنجش این تأثیر و رسیدن به این هدف به راحتی امکان‌پذیر نیست. با این وجود، سعی کرده‌ایم تا جای ممکن و به طور غیر مستقیم به هدف مذکور دست یابیم.

جدول شماره ۴ دیدگاه جوانان مشارکت‌کننده در تحقیق را در رابطه با ایده‌آل‌های ازدواج و فرزندآوری نشان می‌دهد. نتایج نشان می‌دهد که جوانان مورد مطالعه برخی از ایده‌آل‌های ازدواج را بیشتر می‌پذیرند. حدود ۵۵.۵ درصد از آنان این گزاره موافق بوده‌اند که «اگر شرایط فراهم باشد، جوانان باید در اولین فرصت ازدواج کنند» و تنها حدود ۲۶ درصد با آن مخالف بوده‌اند. یا ۶۲.۵ درصد از پاسخگویان با وجود روابط و دوستی دختر و پسر در قبل از ازدواج موافق بوده‌اند و تنها ۲۰ درصد با آن اظهار مخالفت

کرده‌اند. در مقابل در ارتباط با مواردی چون انتخاب همسر از طریق اینترنت یا ازدواج موقت (صیغه)، به ترتیب ۷۷ و ۷۹ درصد از پاسخگویان اظهار مخالفت کرده‌اند. این بدان معناست که اولاً، هنوز ازدواج در میان جوانان از ارزش بالایی برخوردار است. دوماً، حتی در شرایطی که جوانان بامشکلات اقتصادی بیکاری، فقر مالی، فقدان استقلال اقتصادی و ... دست و پنجه نرم می‌کنند، حاضر به پذیرش شیوه‌های جدید و نامتعارف ازدواج موقت یا انتخاب همسر از طریق اینترنت نیستند.

جدول شماره ۴: توزیع عددی و درصدی دیدگاه جوانان مشارکت‌کننده در تحقیق در ارتباط با ایده‌آل‌های ازدواج و

فرزندآوری

سؤال	ایده‌آل‌های ازدواج و خانواده	کاملاً موافق	موافق	بینابین	مخالف	کاملاً مخالف
دیدگاه‌تان در ارتباط با موارد ذیل چگونه است؟	اگر شرایط فراهم باشد، جوانان باید در اولین فرصت ازدواج کنند	۶۵ (٪۲۷.۱)	۴۰ (٪۱۶.۷)	۴۵ (٪۱۸.۸)	۶۰ (٪۲۵)	۳۰ (٪۱۲.۵)
	وجود روابط و دوستی دختر و پسر قبل از ازدواج	۸۹ (٪۳۷.۱)	۶۱ (٪۲۵.۴)	۴۲ (٪۱۷.۵)	۲۹ (٪۱۲.۱)	۱۹ (٪۷.۹)
	انتخاب همسر از طریق اینترنت	۱۱ (٪۴.۶)	۱۱ (٪۴.۶)	۳۳ (٪۱۳.۸)	۵۵ (٪۲۲.۹)	۱۳۰ (٪۵۴.۲)
	ازدواج با خویشاوندان	۲۳ (٪۹.۶)	۴۹ (٪۲۰.۴)	۷۸ (٪۳۲.۵)	۵۲ (٪۲۱.۷)	۳۸ (٪۱۵.۸)
	ازدواج موقت (صیغه)	۱۴ (٪۵.۸)	۱۳ (٪۵.۴)	۲۳ (٪۹.۶)	۲۴ (٪۱۰)	۱۶۶ (٪۶۹.۲)
در صورتی که شرایط ازدواج فراهم باشد یا مشکلات اقتصادی و مادی شما برطرف گردد، مایل به داشتن چند فرزند هستید؟	یک فرزند	سه فرزند	چهار فرزند	بیش از ۴ فرزند	تمایلی به داشتن فرزند ندارم	
	۵۶ (۲۳.۳ درصد)	۳۸ (۱۵.۸ درصد)	۱۱ (۴.۶ درصد)	۶ (۲.۵ درصد)	۲۷ (۱۱.۲ درصد)	

ازدواج با خویشاوندان یکی از الگوهای سنتی ازدواج به‌شمار می‌رود و تمایل بیشتر به آن می‌تواند بازنمایاستمرار برخی از الگوهای سنتی ازدواج در بین جوانان باشد. نتایج نشان می‌دهد که ۳۰ درصد از جوانان مورد مطالعه با گویه «ازدواج با خویشاوندان» موافق یا کاملاً موافق بوده‌اند و ۳۷.۵ درصد با آن مخالف یا کاملاً مخالف بوده‌اند. به هر ترتیب می‌توان تداوم و استمرار این الگوی ازدواج را در بین جوانان استنباط نمود.

بخش دوم جدول شماره ۴، نتایج مرتبط با این سؤال را نشان می‌دهد که «اگر شرایط ازدواج فراهم باشد یا مشکلات اقتصادی و مادی شما برطرف گردد، مایل به داشتن چند فرزند هستید؟». بیشترین نسبت پاسخگویان (۴۲.۵ درصد) بیان کرده‌اند که مایل به داشتن دو فرزند، حدود ۲۳.۵ درصد بیان کرده‌اند که مایل به داشتن یک فرزند و حدود ۱۶ درصد بیان کرده‌اند که مایل به داشتن سه فرزند هستند. این نتایج حاکی از تمایل بسیار بالای جوانان به داشتن یک یا دو فرزند در زندگی خانوادگی است، به طور ضمنی می‌توان استدلال کرد که به‌ویژه الگوی خانواده دو فرزند یک تمایل رایج و تا حدودی تثبیت شده در جامعه ایرانی است. نتیجه جالب دیگر، تمایل نسبتاً بالای جوانان مورد مطالعه (بیش از ۱۱ درصد) به بی‌فرزندی است، حتی اگر بعد از ازدواج مشکلات اقتصادی و مسائل مادی آنها برطرف گردد.

به طور خلاصه، می‌توان استنباط نمود که جوانان شهر سمنان با برخی از ایده‌آل‌های رایج ازدواج و خانواده موافق هستند و برخی از ایده‌آل‌های جدید- که می‌تواند در این شرایط حتی تسهیل‌کننده ازدواج و فرزندآوری جوانانی باشد که با مشکلات و مسائل اقتصادی زیادی مواجه هستند، را نمی‌پذیرند.

آخرین هدف این مطالعه، بررسی این موضوع بوده است که جوانان در حل مسائل خویش چه کسانی را و با چه میزانی مورد خطاب قرار می‌دهند. در جدول ۵ یافته‌های مرتبط با این موضوع ارائه شده است. طبق نتایج، حدود ۸۸.۵ درصد از جوانان مورد مطالعه با این جمله موافق یا کاملاً موافق بوده‌اند که «دولت باید رأساً به ایجاد شغل و احداث مسکن برای جوانان اقدام کند».

در سؤال دیگری که از پاسخگویان خواسته شد مهمترین وظیفه دولت در قبال خودشان را بیان کنند، حدود ۵۴ درصد از آنها به تأمین شغل و امنیت شغلی، حدود ۱۶ درصد به حل مشکل مسکن، حدود ۱۳.۵ درصد به ایجاد امنیت اجتماعی و اقتصادی اشاره کرده بودند. در سؤال فرعی دیگری از جوانان پرسیده شد که مسئولیت اصلی تدارک برنامه‌های فراغتی را برعهده چه کسی می‌دانند؟. در این رابطه، حدود ۵۹ درصد به دولت، حدود ۱۸.۵ درصد به خانواده‌ها و ۱۵ درصد به خود جوانان اشاره کرده بودند.

جدول شماره ۵: توزیع عددی و درصدی دیدگاه جوانان مشارکت‌کننده در تحقیق در ارتباط با نقش و اهمیت دولت در

حل مشکلات اقتصادی-اجتماعی جوانان

سؤال	پاسخ‌ها	فراوانی	درصد		
به نظر شما مسئولیت اصلی تدارک برنامه‌های فراغتی جوانان بر عهده کیست؟	خود جوانان	۳۶	٪۱۵.۰		
	خانواده‌ها	۴۴	٪۱۸.۳		
	دولت	۱۴۲	٪۵۹.۲		
	سایر	۱۸	٪۷.۵		
	جمع	۲۴۰	٪۱۰۰.۰		
فکر می‌کنید مهم‌ترین وظیفه دولت در قبال شما چیست؟	حل مشکل مسکن	۳۸	٪۱۵.۸		
	تأمین شغل و امنیت شغلی	۱۲۹	٪۵۳.۷		
	تأمین امکانات تحصیلی و حل مشکل کنکور	۱۶	٪۶.۷		
	تأمین امکانات اوقات فراغت	۹	٪۳.۸		
	ایجاد امنیت اجتماعی و اقتصادی	۳۲	٪۱۳.۳		
	تأمین آزادی‌های فردی و اجتماعی	۱۰	٪۴.۲		
	سایر	۶	٪۲.۵		
	جمع	۲۴۰	٪۱۰۰.۰		
تا چه حد با این جمله موافقت می‌کنید که «دولت برای حل مشکل اشتغال و مسکن، باید رأساً به ایجاد شغل و احداث مسکن برای جوانان اقدام کند.»	کاملاً موافق	موافق	بینابین	مخالف	کاملاً مخالف
	۱۲۹ (٪۵۳.۸)	۸۳ (٪۳۴.۶)	۲۲ (٪۹.۲)	۴ (٪۱.۷)	۲ (٪۰.۸)

بنابراین، این نتایج هم نشان می‌دهند که مشکلات اقتصادی در رأس مسائل جوانان قرار داشته و آنها رفع این مسائل را به میزان بسیار بالایی برعهده دولت می‌دانند.

۵- نتیجه‌گیری

جوانی به عنوان یک گروه جمعیتی و یک دوره سنی اساساً محصول مدرنیسم، صنعتی شدن، شهرنشینی، تفکیک‌اجتماعی فزاینده و رشد نهادهای آموزشی و حقوقی در جامعه معاصر است. این مقوله ماهیتی زیستی، جمعیتی، اجتماعی، فرهنگی و نمادین داشته و این ابعاد آن را به پدیده‌ای پیچیده و چندوجهی تبدیل می‌کند که در هر گونهبهررسی علمی باید جوانب مختلف آن را مورد توجه قرار داد. دراین مقاله، جوانان را از منظر جمعیت‌شناختی مورد بررسی قرار دادیم و منظورمان از جوان، آن دسته از افراد بوده است که درگستره سنی ۱۵-۲۹ سال قرار دارند. به‌خاطر زاد و ولد گسترده در سال‌های

اولیه انقلاب اسلامی تا حوالی سال ۱۳۶۴، گروه‌های سنی جوانی که در چند سال گذشته به دوران بزرگسالی پا گذاشته یا می‌گذارند تا کنون بالاترین تعداد را در تاریخ ایران داشته و سهم این افراد در ترکیب جمعیت ایران که حدود یک سوم از کل جمعیت را تشکیل می‌دهند، یکی از بالاترین سهم‌ها در جهان است. همان‌طور که اشاره شد، علت این نسبت سنبلای جوانان ابتدا ناشی از زاد و ولدهای گسترده سال‌های پس از انقلاب و به دنبال آن اتخاذ سیاست‌های کاهش باروری است که در دهه ۷۰ باعث کاهش شدید باروری شد.

به نظر می‌رسد این بخش از جمعیت با چالش‌ها و مسائل اقتصادی-اجتماعی زیادی مواجه‌اند. در فضایی که این افراد بخش بزرگی از «پنجره جمعیتی» فراهم آمده برای ایران را تشکیل می‌دهند و در شرایطی که کاهش بیش از حد باروری و قرار گرفتن آن در زیر سطح جایگزینی و نهایتاً حرکت جمعیت به سمت سالخورده‌گی در سال‌های آینده، سیاست‌گذاران و محققان جمعیتی را به فکر و برنامه‌ریزی برای تعادل رساندن این کاهش و داشته است، بررسی‌علمی چالش‌های اقتصادی-اجتماعی این گروه و اقدام عملی برای رفع آن‌ها از ضروریات به‌شمار می‌رود. طبق دیدگاه‌های جدید، جوانان نه به‌عنوان یک گروه مسأله‌ساز، بلکه به‌عنوان یک نیروی بالقوه قلمداد می‌شوند و بایستی سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها به گونه‌ای طراحی شوند که از آنها برای بهتر ساختن جامعه استفاده شود. به عبارت دیگر، به قول آتال (۲۰۰۵: ۱۰) «جوانان بخشی از توسعه بوده و بایستی توان و انرژی آنها در برنامه‌های توسعه و کارهای سازنده به کار گرفته شود. برنامه‌های توسعه برای جوانان نیز اولاً به این معناست که مسائل و چالش‌های آنها مورد توجه قرار گیرد. دوماً، این مسائل و چالش‌ها رفع شده و راه مشارکت آنان در پروژه‌های توسعه جامعه هموار شود». از طرف دیگر، برای افزایش سطح باروری و رساندن آن به حدود یا بالاتر از سطح جایگزینی (۲.۱ فرزند برای هر زن) در جامعه فعلی ایران، طبق نظر کارشناسان اساسی‌ترین راهکار، زمینه‌سازی برای ازدواج جوانان است که خود در گرو رفع نیازهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جوانان از قبیل آموزش عالی، اشتغال، مسکن، بهداشت، اوقات فراغت و ... می‌باشد. همچنین، رفع این نیازها و سرمایه‌گذاری بر روی جوانان، به مثابه سرمایه‌گذاری و تأمین نسل‌های آینده خواهد بود.

با توجه به موارد فوق، در این مطالعه به بررسی پاره‌ای از چالش‌های اقتصادی-اجتماعی جوانان و دلالت‌های آن برای ایده‌آل‌های ازدواج و فرزندآوری در شهرسندج پرداختیم و به دنبال پاسخ به این سؤال‌ها بودیم که مهمترین چالش‌های اقتصادی-اجتماعی جوانان حوزه مورد مطالعه کدامند؟ و برحسب زمینه‌های جمعیتی افراد چه وضعیتی دارند؟ همچنین این مسائل تاچه حدی بر ایده‌آل‌های ازدواج و فرزندآوری جوانان اثرگذار بوده و آن‌ها چه کسانی را در حل مسائل خویش مورد خطاب قرار می‌دهند؟

نتایج این مطالعه نشان داد که ۷۷.۵ درصد از جوانان مورد مطالعه، مجرد بوده‌اند. نسبت بیکاری در بین آنان هم‌نسبتاً بالا (۲۷.۵ درصد) بود. به علاوه، نسبت بالایی از جوانان نداشتن اشتغال، فقدان استقلال اقتصادی و مسائلمالی، قرار داشتن در ابهام و نداشتن چشم‌انداز روشن درباره آینده، مشکلات تحصیلی و ازدواج را از مهمترین نگرانی‌های خود و به عبارت دیگر، چالش‌های اقتصادی-اجتماعی خود برشمرده‌اند. این مسائل و دغدغه‌ها در تمامی گویه‌ها و سؤالاتی که افراد مورد مطالعه به آن پاسخ داده‌اند، به طور صریح و ضمنی نمود داشته است. لذا در این شرایط قابل پیش‌بینی است که ماندن جوانان در تحصیلات طولانی‌تر گردد یا در انتظار برای رسیدن به یک‌شغل مناسب دوره‌های بسیار طولانی را سپری کنند. این دوران در کشورهای خاورمیانه عمومیت داشته و به «دوران انتظار»^۱ معروف است. دورانی که طی آن جوانان انتظاری طولانی‌تر برای یافتن نخستین شغل پس از فارغ‌التحصیلی دارند، ازدواج را بیشتر به تعویق می‌اندازند، مدت زمان بیشتری نزد والدین خود اقامت می‌کنند. به قول صالحی اصفهانی (۲۰۱۰)، این دوره‌های طولانی انتظار صرف ساخت سرمایه انسانی، پس‌انداز برای خرید خانه، یا دیگر فعالیت‌هایی که علامتی از امید داشته باشد، نمی‌شود. برای آنان که دارای دستی پُر هستند این دوره‌ها یا به بطالت گذرانده می‌شود یا صرف اخذ مدارک تحصیلی می‌شود که ممکن است چیزی به مهارت‌های سازنده آنان نیفزاید، یا صرف تدارک زندگی بهتر در خارج از کشور می‌شود. اما کسانی که تهی‌دستند و به چنین انتخاب‌هایی دسترسیندارند با ترک پیش‌هنگام تحصیل به مشاغل موقت روی می‌آورند که نه سنگ پله‌ای به سوی مشاغل آینده آنان است و نه فرصت‌های ازدواج و تشکیل خانواده را برایشان بهبود می‌بخشد.

از دیگر نتایج مطالعه آن بود که مسائل جوانان برحسب برخی از ویژگی‌های جمعیتی مانند سن، وضعیت تأهل، تعلق دینی و وضع فعالیت آن‌ها متفاوت و معنی‌دار است. به‌طوری‌که، در میان جوانان کم سن و سال‌تر، جوانان مجرد و در میان دانش‌آموزان، تحصیل و قبولی در کنکور و ازدواج از اهمیت بیشتری برخوردار بوده است، حال آن‌که در جوانان بزرگسال، در جوانان متأهل، دانشجویان و افراد بیکار نبود شغل مناسب و نبود چشم‌انداز روشن و ثبات برای برنامه‌ریزی آینده اهمیت داشته است.

همچنین، نتایج این مطالعه نشان داد که جوانان مورد مطالعه برخی از ایده‌آل‌های ازدواج مانند اقدام به ازدواج در صورت مهیا بودن شرایط، یا روابط و آشنایی قبل از ازدواج را بیشتر می‌پذیرند. این بدان معناست که اولاً، هنوز ازدواج در میان جوانان از ارزش بالایی برخوردار است. دوماً، حتی در شرایطی که جوانان با مشکلات اقتصادی بیکاری، فقرمالی، فقدان استقلال اقتصادی و ... دست و پنجه نرم می‌کنند، حاضر به پذیرش شیوه‌های جدید و غیر مرسوم ازدواج موقت یا انتخاب همسر از طریق اینترنت نیستند. محققانی که در سال‌های اخیر در حوزه ازدواج و خانواده به پژوهش و مطالعه پرداخته‌اند، شرایط فوق را

با عنوان «تداوم و تغییر»^۱ به معنای تداوم در برخی الگوهای ازدواج و خانواده ایرانی به شکل رایج و سنتی و تغییر در برخی از الگوهای دیگر- تنوریزه کرده‌اند (عباسی شوازی و همکاران، ۲۰۰۹ ب).

در زمینه فرزندآوری اگرچه اطلاعات تحقیق محدود بود، با این وجود نتایج جالب توجهی بدست آمد. نتایج تحقیق حاکی از آن بود که اگر شرایط ازدواج جوانان فراهم باشد یا مشکلات اقتصادی و مادی آنها برطرف گردد، حدود ۸۹ درصدشان مایل به داشتن فرزند هستند و تنها ۱۱ درصد این تمایل را ندارند. بنابراین می‌توان گفت که رفع مسائل شغلی و اقتصادی، به طور کلی زمینه‌سازی برای تشویق جوانان به ازدواج می‌تواند به افزایش سطح و روندباروری کمک کند. استنباط دیگری هم که از نتایج می‌توان بدست داد آن است که بسیاری از جوانان متمایل به داشتن یک یا دو فرزند در زندگی خانوادگی بوده و می‌توان گفت که الگو یا ایده‌آل خانواده دو فرزند منطبق با مطالعات صورت گرفته، یک تمایل رایج و تا حدودی تثبیت شده در جامعه ایرانی است (عباسی شوازی و همکاران، ۲۰۰۹ الف).

در کل می‌توان اظهار داشت که بخشی از کنش‌ها در جامعه کنونی تحت تأثیر روندهای مختلفی از جمله جهانی شدن قرار دارد. در این تحقیق مشخص شد که هم ساخت داخلی و هم ساخت فراملی بر ذهنیت و کنش جوانان اثرگذارند. از آنجا که راه حل در نهایت در اختیار قدرتمندترین کنشگر ملی یعنی دولت قرار دارد، رفع مسائل و چالش‌های اقتصادی-اجتماعی جوانان یکی از مهمترین و مبرم‌ترین وظایف دولتمردان و سیاست‌گزاران کشور است. بر طبق نتایج این مطالعه، نسبت بسیار بالایی از جوانان معتقد بودند که دولت باید رأساً وارد عمل شده و به ایجاد شغل، احداث مسکن، تأمین امنیت اقتصادی و ... آنها بپردازد. لذا می‌طلبید که تمامی سازمان‌های دولتی و خصوصی، تمامی نهادهای دخیل و مسؤول در امور جوانان و ... با پذیرش این دیدگاه که آینده متعلق به جوانان است، در کنارهم و با همکاری هم برای رفع مسائل اقتصادی- اجتماعی این قشر عظیم جمعیتی گام بردارند تا از این نیروی بالقوه فراهم آمده در توسعه جامعه حداکثر استفاده شود. مبرهن است که در چنین وضعیتی نه تنها جامعه راه توسعه اقتصادی- اجتماعی را به صورت مستمر می‌پیماید، بلکه سلامت جمعیت و احتمالاً تداوم ازدواج و فرزندآوری و بقای نسل‌ها تضمین خواهد شد. و اما در صورتی غیر از این، انواع مسائل و چالش‌های روانی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی زیادی متوجه جوانان، جامعه و سالخوردگان آینده خواهد شد.

1. Continuity and Change

2. Abbasi-Shavazi, Morgan, Hosseini-Chavoshi, and McDonald

فهرست منابع

۱. ذکائی، محمد سعید، (۱۳۸۶)، جامعه‌شناسی جوانان ایران: نشر آگه، تهران.
۲. شفرز، برنهارد، (۱۳۸۳)، مبانی جامعه‌شناسی جوانان، ترجمه کرامت‌الله راسخ: نشر نی، تهران.
۳. صالحی‌امیری، سیدرضا، (۱۳۸۵)، مدیریت منازعات قومی در ایران: مرکز تحقیقات استراتژیک، تهران.
۴. فتحی، الهام، (۱۳۸۳)، پدیده تورم جوانی در ایران و آثار جمعیت‌شناسی مرتبط با آن، در مجموعه مقالات دومین همایش انجمن جمعیت‌شناسی ایران؛ بررسی مسائل جمعیتی ایران با تأکید بر جوانان: انتشارات مرکز مطالعات و پژوهش‌های جمعیتی آسیا و اقیانوسیه، دانشگاه شیراز.
۵. گیدنز، آنتونی، (۱۳۸۰)، پیامدهای مدرنیته، ترجمه محسن ثلاثی: نشر مرکز، تهران.
۶. محمدزاده، حسین، (۱۳۹۰)، انواع قوم‌گرایی در میان کردهای ایران، رساله دکتری جامعه‌شناسی، استاد راهنما دکتر محمدرضا شادرو، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی.
۷. مرکز آمار ایران، (۱۳۷۵)، اداره کل آمارهای اجتماعی اقتصادی خانوار.
۸. مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۶۵ کل کشور.
۹. مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۶۵ استان کردستان.
۱۰. مرکز آمار ایران، (۱۳۹۱)، گزیده نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰: انتشارات دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌الملل، تهران.
۱۱. مرکز آمار ایران، (۱۳۹۰)، سالنامه آماری کردستان ۱۳۹۰.
۱۲. مقصودی، مجتبی، (۱۳۸۰)، تحولات قومی در ایران، علل و زمینه‌ها: صاحب‌کوثر، تهران.

13. Aassve, A., et al. (2006). Youth Poverty and Transition to Adulthood in Europe, *Demographic Research*, Vol. 15, Article 2, Pp. 21-50.

14. Abbasi-Shavazi, M. J., McDonald, P. and Hosseini-Chavoshi, M. (2009a). *the Fertility Transition in Iran: Revolution and Reproduction*, Springer.

15. Abbasi-Shavazi, M. J., Morgan, S. P., Hosseini-Chavoshi, M. and McDonald, P. (2009b). Family Change and Continuity in Iran: Birth Control Use before First Pregnancy, *Journal of Marriage and Family*, 71:1309-1324.

16. Atal, Y. (2005). Youth in Asia: An Overview, Pp. 9-21, in Gale, F. and Stephanie Fahey (2005), *Youth in Transition; The Challenges of Generational Change in Asia*, The Association of Asian Social Science Research Councils (AASSREC) in association with The Academy of the Social Sciences in Australia (ASSA).

17. Bauman, Z. (2000). *The Individualized Society*, London, Polity Press.
18. Beck, U. (1992). *Risk Society*, London, Sage.
19. Furlong, A. and Cartmel, C. (1997). *Young People and Social Change: Individualization and Risk in Late Modernity*, Buckingham, Open UP.
20. Griffin, C. (1993). *Representation of Youth*, London, Polity Press.
21. Lash, S. and Urry, J. (1987). *The End of Organized Capitalism*, Oxford, Oxford UP.
22. Salehi-Isfahani, D. (2010). Iranian Youth in Times of Economic Crisis, the Dubai Initiative, Working Paper, No. 3, on the www.dubaiinitiative.org.
23. Salehi-Isfahani, D. and Egel, D. (2009). Beyond Statism: Toward a New Social Contract for Iranian Youth, with Daniel Egel, *Generation in Waiting: The Unfulfilled Promise of Young People in the Middle East*, Navtej Dhillon and Tarik Yousef (eds.), Brookings Institution Press.
24. Turner, J. (1991). *The Structure of Sociological Theory*, Wadworth Publishing Company, California.
25. Willis, P. (1990). *Common Culture*. Milton Keynes, Open University Press.
26. Wyn, J. and White, R. (1997). *Rethinking Youth*, London, Sage.